

L'escriptor, la vila i les mosques.

La relació, en els seus textos, de l'escriptor Josep Pla amb la vila de Torroella de Montgrí

De Pals cap a Torroella
me n'anava cavalcant,
una danseta novella
que volia fer, pensant...

Cerverí de Girona

(Citat per Josep Pla a "Vaga pintura de Torroella de Montgrí".)

Si pregunteu per aquesta vila de Torroella quina era la visió que l'escriptor Josep Pla i Casadevall en tenia, us ben asseguro que de cada deu que trobareu, deu diran que molt dolenta.

"No ens podia veure" us contestaran. Els més ben informats podran afegir que ens "tenia pels darrers súbdits de la vella oligarquia pagesa". D'altres, que expliquen que van entrevistar-se amb ell, confirmaran l'opinió que "aquí no hi havia res a fer, bé, a part de fer el pagès". Una de les més apocalíptiques que escoltareu serà aquella que diu que afirmava que Torroella "era un poble mort".

Al final arribareu a la més popular, la que explica que Josep Pla parlava de Torroella com un lloc on "hi ha mosques per tot arreu". Sembla que aquestes es localitzaven, les mosques volem dir, sobretot al carrer d'Ullà, amb la consegüent irritació de tots els vilatans, no solament dels qui viuen en aquest cèntric carrer.

Sorprèn, però, que totes o algunes de les opinions en negatiu d'aquesta vila no es trobin per escrit en algun dels textos que va fer Josep Pla.

Un home que, a part de viure, va escriure més de vint-i-cinc mil pàgines (si no vaig errat) i que, a més, moltes d'elles parlen d'aquest país, semblaria de sentit comú que en algun moment fes evident aquesta mala visió del poble de Torroella.

Josep Pla, a casa seva, conversant amb diverses persones de Torroella (Enric Vilà, Enric Farriol i Francesc Batlle). (Foto Arx. Fot. Museu)

Aquest article no té cap pretensió, no és fruit d'una recerca sistemàtica, ni molt menys. És solament el resultat d'un diletant que en un moment de la seva vida es va dedicar a llegir l'obra de Josep Pla i, com que a un servidor li havien explicat l'opinió en negatiu que sobre aquesta vila tenia l'escriptor, cada vegada que trobava algun fragment on sortia Torroella, l'anava anotant en una llibreta de cartoné.

La sorpresa era que cada text que anava recollint no feia res més que una alabança a aquesta vila, des del seu paisatge, a la seva gent o a l'ambient que s'hi respirava.

Repeteix que aquestes quatre ratlles no tenen cap pretensió i el que voldria és mostrar petits fragments que vaig anar recollint i on es llegeix (aquí no val el algú m'ha dit que havia dit) què escrivia Josep Pla. Evidentment, no podem transcriure què pensava. Tothom ha sentit a parlar de l'agudesia extrema de la seva conversa, la llengua punxeguda, fins arribar de vegades a l'ofensa: "com és que vostè senyoreta es vol

dedicar a escriure amb aquestes cames" o "vostè calli que sap menys que res", etc.

Ara em ve a la memòria una de les seves cites cèlebres, quan deia que "escriure era molt més difícil que opinar, infinitament més difícil, per això hi ha tanta gent que opina i tan poca gent que escriu".

Tot plegat ha estat el motiu pel qual hem convertit Josep Pla -un personatge que va dir i escriure tantes de coses- en el Montaigne d'aquest país o, potser millor encara, en el nostre Winston Churchill: quan algú vol donar aire d'erudició deixa anar una cita de Pla. Si resulta que va dir-ho o no, no es el més important, el que ho és realment és que resulti creïble, i així anem quedant com uns senyors.

Amb tot això no volem pas dir que no sigui veritat que Josep Pla manifestés en alguna o moltes ocasions opinions negatives d'una o altra població, però com que les paraules se les emporta el vent, ara per ara ens queden els papers impresos, i seran aquests els fonaments d'aquest repàs de la relació entre un escriptor i Torroella.

Ah!, i no es preocupin, que de les mosques ja en parlarem més endavant.

Una primera mostra:

"Torroella m'agrada, m'agrada sobretot abans d'arribar-hi, venint de Pals: el pont del Ter, el panorama sobre el riu que s'hi obre de llevant i a ponent amb les frondes elegants dels grans arbres i a l'aigua endormiscada baixant lentament, fent giragonses davant la sorra blanca de l'arenys..." (17, 10)¹

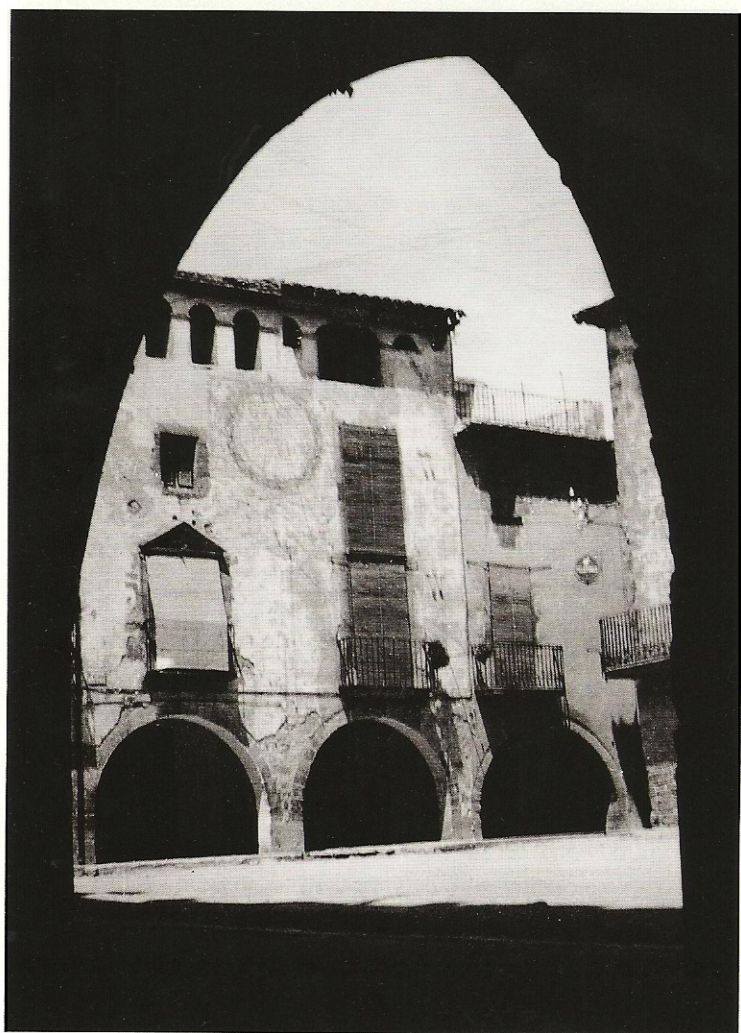
Comentava algú que si l'obra de Pla superava l'any Pla, el 1997 (ho recordeu?), de manera definitiva es podria escriure el nom d'aquest escriptor en lletres majúscules dins de la història de la literatura. De fet, aquest article havia d'estar escrit fa dos anys i publicar-se llavors.

D'aquell any ara em vénen a la memòria articles, llibres, novel·les, peces de teatre sobre Pla; però el més curiós fou com molts varen començar a escriure amb l'estil de Pla, jugant a allò que ell deia en vida anar buscant l'adjectiu, i a la premsa sobretot s'han començat a llegir

llettraferits que han utilitzat l'adjectiu amb molta finor fent servir el "vi de gust prim" o "feia un sol primer", "noies lluminoses", "comentari enganyador" i altres.

Les raons per les quals a Pla li agradava Torroella no són solament paisatgístiques, n'hi ha de molt més, utilitzant el seu argot, "crematístiques".

"Podria viure a Torroella tot i que sembla que ho hi ha ni aigua corrent, ni clavegueres i, la llum elèctrica, de tan groga, té un aspecte espectral. La vila és plena d'intrigues feudaloïdes, gro-

Una vista de la plaça de la Vila des de sota les voltes (Foto Arx. Fot. Museu)

tesques insignificants, però cap al tard han aparegut a plaça unes noies delicioses, amb un apsecte d'autenticitat agrària." (12, 256)²

Abans hi ha aquest fragment que dóna el to de la relació entre l'escriptor i la vila:

"A Torroella hem fet una visita a Castells, que té una botiga a la plaça molt a prop de la casa de Mercader -casa que fou desgraciadament modernitzada: l'antic Palau Foxà. La plaça és preciosa i solitària, i mirada a través dels vidres de la botiga de Castells m'ha causat una sensació de pau divina. Amb la caiguda de la tarda hi havia, a més a més, una llum dolça, aturada, voluptuosa". (12, 256)

Més tard, i continuant en aquest mateix volum, arribarà a trobar meravel·lós "el sacsó del coll d'una dona" visitant el taller d'unes modistes. Sembla que Pla era més partidari de Rubens que no pas dels cànons actuals de bellesa i erotisme. Escriu de manera textual:

"L'erotisme reprimí! Visitat el taller de modistes: la senyora A. Pàl·lida, jove, plena -el sacsó del coll, lleugerament rosat, meravel·lós". (12, 256)

En un altre fragment, sense voler-ho, Pla fa una descripció molt acurada d'allò que senten els torroellencs quan són fora de casa. Sempre hem tingut molta fama de ser molt de Torroella i, en la figura d'un vilatà desplaçat, ens parla de com ens trobem en aquesta situació:

"Als afores de la vila es trobà a don Albert, que tornava de fer el seu habitual passeig. Fadristern de can Quintana de Torroella de Montgrí, solter recalitrant, don Albert fou durant molts anys notari de Palafrugell. Era un notari nostàlgic i enyoradís. Cada dia pujava a les Torretes per tal de contemplar en la llunyania la seva estimada vila de Torroella. De les Torretes es veu, en dies clars, sobre el color de tórtora i farigola de les muntanyes del Montgrí, la vila de Torrella coronada d'olivars aeris, flotant sobre les frondes pomposes de l'últim curs del Ter". (7, 552)

Més referències a Torroella, quan busca un prototip de vila reial:

"Tenen un ordre urbanístic extern basat en la còpia d'un campament romà, és a dir, de l'encreuament dels carrers en angle recte -grosso modo, és clar, però molt visiblement. Potser la població empordanesa d'una característica reial més típica és Torroella de Montgrí. La part antiga de la vila està constituïda per un encreuament de carrers en angle recte i, per tant, de placetes de geometria regular". (7, 118)

Un dels fragments més famosos i que ens ha de fer reflexionar sobre aquesta pretesa mala relació entre l'escriptor i el municipi, és quan descriu el castell del Montgrí. No solament descriu el massís i el monument amb poques paraules, sinó que aprofita per retratar l'anar i venir de la nostra vida al voltant d'aquestes pedres. El mite del fer i el desfer que és el viure de qualsevol ésser humà:

"En tot cas, el castell de Montgrí és el botó de la roda de l'Empordà, fins al punt que es pot dir que la nostra vida consisteix a anar voltant aquest castell, per terra i per mar. Les muntanyes que el suporten tenen una nuesa mineral, però el seu perfil és d'una dolçor fascinadora. Són d'un color de coll de tórtora sobre un fons de flor de farigola, morada". (7, 465)

El castell del Montgrí,
botó de roda de
l'Empordà, segons J. Pla
(Foto J. Reynès)

En el *Viatge a la Catalunya vella* fa una descripció idíl·lica de la vida de Torroella de principis de segle. És un text llarg i, davant del dubte de saber per on tallar, aquí el teniu en tota la seva extensió:

"De la plaça estant, es veu, al fons d'un carrer, la muntanya de Santa Caterina. Es pot veure l'ombra errívola d'un ocellet que vola molt alt sobre el vessant de roques de color de farigola. En el carrer que va a la muntanya hi ha dues o tres cases antigues i d'estil. Torroella és una població de molta història. Passant per un carrer, sovint us encanteu davant de la finor exquisida d'una finestra gòtica. Aquestes cases de pedra, daurades i immenses tenen, però, en el caient un aire trist i irreparable. Al seu costat, cases de menys presència són més tolerables... Per una porta oberta de bat a bat es veu un passadís en penombra, i al fons la claror, enlluernadora, de l'hort. Al capdavant s'alcen uns eucaliptus. Amb el vent els arbres tremolen i la bora que s'asseca s'infla lleument.

Més tard una tallada de sol es posa al cim del campanar. El poble s'anima.

Els botiguers surten a obrir les ventalles, s'obren les portes i les persianes, apareix una noia en un balcó. Per sota les voltes passa un senyor -sabata xerricant. Després, un noi, amb una llesca de pa sucada amb tomàquet. Després, tres senyores que van a donar, tristament, l'enhorabona a algú. Arriba un carro al pas, carregat d'herba tendra. Després, una tartana. El cavall, traient fum, enfonsa el cap a l'aigua de l'abeurador i fa una esgarripança. Passa un capellà. Se sent un piano familiar i inofensiu. Surten els nois d'estudi com ànecs afuats i xisclen com les orenetes. Després surten les noies tan entenimentadetes. El moviment creix i els animals domèstics s'animen. Les xemeneies treuen una mica de fum. És l'hora dels idíl·lis. Torna la gent de l'horta. A la plaça fan rodones, la gent va i ve, els uns criden i els altres callen. De cop i volta s'encén un llum...

El dia s'acaba d'apagar entre els espetecs d'un clarinet." (9, 226)

La seva devoció per artistes com Francesc Gimeno es fa evident quan escriu sobre ell i la seva relació amb Torroella:

"Les seves pintures de Torroella són magnífiques: mai els teulats de la població, que el vell Gimeno havia estimat tant, l'encant de la plaça porticada, la corba prodigiosa de la platja de Pals, els colors de l'Estartit, palpitants en la llum del sol, no arribaren a tant de prestigi". (14, 782)

Pla, que havia conegut aquest país i aquesta costa abans de l'arribada del turisme, ens descriu de manera breu i eficaç l'abans i el després. Mai en tan poques paraules algú s'havia lamentat així per la pèrdua d'un paisatge:

"Pintà l'Estartit, poblet mariner, posat davant dels rocs de les Medes, literalment (en aquella època) deliciós". (14, 782)

J. Pla va lloar en més d'una ocasió l'Estartit d'abans del turisme. (Foto Arx. Fot. Museu)

Les fonts d'informació que Pla utilitzava tot sovint el porten a l'error, en aquest cas sense gaire importància, de canviar-nos el sant de la Festa Major. Parlant del pintor Francesc Gimeno i una exposició que feu, i d'on va treure superàvit -uns cinquanta cinc duros-, amb els diners obtinguts va poder quedar-se unes setmanes pintant a Fornells, i això li va permetre:

"...enviar diners a la seva esposa i anar a menjar oca amb naps a Torroella, a casa dels seus parents, per la festa major, que és el 25 d'agost, sant Lluís, rei de França". (21, 93)

Quan en els seus textos parla de la sardana, també esmenta el lligam entre la dansa i Torroella. Introduïm el fragment amb un comentari a tenir en compte:

"La sardana treu, del cos d'una dona, un gran rendiment. Una dona ben feta, ballant amb els braços enlaire, la carn viva, palpitant sota la roba, és una realitat a la qual l'escultura, la millor escultura, no ha arribat, encara, notòriament." (7, 417)

Aquesta prèvia serveix per presentar el següent fragment:

Sardanes a la plaça de la Vila (Foto Arx. Fot. Museu)

"Per arribar a aquest prodigi de plasticitat ha calgut escriure sardanes sincopades, d'una ritmació violenta, fàcilment comprensibles, notòriament vulgars, però capaces de moure un paralític. Això ho han fet els més cèlebres compositors de sardanes actualment vivents: dos bohemis empordanesos, Vicentet Bou, de Torroella de Montgrí, i el vell Vicens de l'Escala." (7, 417)

Pla té una obsessió pel paisatge "d'aquest rodal", sobretot pel massís del Montgrí. Com a anècdota, i tornant al tema dels errors en els seus escrits, de manera repetida parla del castell de la muntanya de Santa Caterina en alguns textos i en d'altres l'anomena muntanya del Montgrí. Hem de suposar que és un error provocat per una mala informació o un descuit, però m'agradaria pensar que fou causat per la impressió de la imatge de l'ermita enmig de la vall. En el text següent parla una vegada més de l'efecte del paisatge:

"...de la vila en surt, com un fil entortolligant una baldufa, el camí que puja al castell de Santa Caterina". (9,223)

"En realitat, però, ni el riu ni les muntanyes no separen res. Es fa difícil de trobar un empordanès que hagi donat mai la més petita importància a les muntanyes del Montgrí. Són muntanyes que es veuen, però com si no existissin. Hi ha certament el paratge que anomenem les Dunes, els sorrells de propietat comunal, en els quals l'Estat plantà vastes pinedes... però el pi, presentat sobretot en forma de bosc, és un arbre tan trist, i aquestes pinedes són tan tètriques, que, a part de l'efecte momentani, no en fan cap més". (7, 30)

Ara toquen les mosques. És cert que Pla va dir que a Torroella hi havia mosques, però també és cert que qui va començar a explicar la història dels insectes va fer una mala lectura. Com a mostra, aquí teniu el text en el qual es posen en relació l'escriptor, la vila i les mosques; però pareu atenció i veureu per què hi ha mosques. No sé si existeix un altre fragment on es parli de les famoses mosques, però si aquest és l'únic que podem trobar, em sembla que Josep Pla mereix una altra publicitat a la nostra vila.

"En baixar de la tartana, a plaça, devia fer calor perquè els carrers llargs, estrets, en angle recte m'han causat una deliciosa sensació de frescor. Ara que hi passo, sento la solitud encisada, el silenci extàtic que hi ha a les poblacions pageses. En una petita placeta amb quatre arbres m'arriba el "blat segat" d'una guatlla engabiada. En els baixos de les cases hi ha ombres humides que contrasten amb les taques de sol blanques, enlluernadores, que tremolen en els alts. La població és una barreja de coses decrepites i de construccions crues -adormida en la bonior de les primeres mosques ben alimentades. La població és rica. Aquestes mosques, que a l'estiu volaran a milers, en són la prova més inexcusable". (11, 17)

I segueix:

"En el nostre país, tan gasius són els pagesos rics com els pobres -aquesta és la deplorable realitat. A judicar pels magnífics femers visibles en un o altre casalot, a Torroella encara no hi ha clavegueres" (11, 17)

Per acabar, us vull transcriure dos fragments d'una novel·la d'aquest autor. Els entesos han criticat la poca imaginació del Josep Pla escriptor de novel·les. Dins de l'*Àlbum de Fontclara*, n'inclou una que situa en un poble imaginari, es diu Fontclara. Aquest nom el podem situar en el mapa, però la descripció no es correspon amb el poble que coneixem. Fem un petit esforç d'imaginació i a veure si trobem un lloc que s'hi assembli:

"Passejàvem pels porxos de la plaça, lentament. Haviem encès una modesta fària i fèiem certa fumarola. Tot era desert, silenciós, d'una atonia total -com tants de segles. La buidor de les botigues adjacents feia estremir. Ni una ànima enlloc. La plaça porticada en les seves tres quarts parts, era una delícia. Del cantó del sud els porxos havien estat destruïts i havien construït una casa burgesa horrible. Però la plaça encara mantenia un punt d'ordre, en el desordre general, progressiu del país. Però potser el que tenia més interès -a part la baixa altura dels porxos- eren els colors de floridura de les parets: una meravella de colors verds somorts, passius, arcaics. Sobre els murs es veia alguna botànica -a les esclixes. Els habitants del lloc no semblaven pas tenir pressa a emblanquinar les façanes. Els botiguers són molt immòbils: si fan alguna cosa és per mimetisme, perquè ho han vist fer en poblacions més importants. Tot plegat semblava una cosa intemporal, que s'hagués mantingut a través dels anys, dels segles". (23, 75-76)

"...és una població molt vella. És una població real perfecta. Hi ha carrers que baixen del nord a sud i d'altres que els entrencreuen de llevant a ponent en angle recte. La població és posada sobre un lleuger pla inclinat que baixa del nord fins gairebé el pont del riu. Tots els carrers són iguals: una voravia a banda i banda per a passar-hi una persona i l'amplada d'un carro al mig. Els carrers que baixen de la part alta són molt llargs i més aviat tètrics; els que van de llevant a ponent no accentuen ni una cosa ni l'altra: són més passadors. A la part del nord, encara hi ha en peu uns panys de muralla i tres o quatre torres rodones de defensa. En aquella part de la població hi ha l'església amb el campanar inacabat i molt a prop una gran casa, barreja de masia i de palauet que assenyalava la presència d'una família de paratge. En tota l'altra circumval·lació les muralles i torres han desapare-

gut. Del cantó de llevant, hi feren un llarg passeig rectilini, amb uns arbres raquítics, en el qual no es passeja mai ningú i té un aspecte que entristeix. Serveix de firal d'animals el dia de Sant Miquel, que és la gran fira... a la part central hi ha la plaça porticada; a migdia, els horts que donen al riu!". (23, 169)

En aquest text no solament els llocs, sinó també els personatges, i els comentaris sobre la vila, es poden anar localitzant, però això ja són figures d'un altre paner i deixo la feina per a uns altres.

A la memòria de J.T. i C.

Jordi Plaça i Aynier

Notes

- 1 Hem decidit representar la font d'on ha sortit el text de la següent manera: la primera xifra representa el volum de l'*Obra completa* publicada per Destino, la segona xifra representa la pàgina o les pàgines on hi ha l'esmentat text.
- 2 Nota de l'abril de 1930.